

לשוננו לעם

עורך: חיים א' כהן

מתוך

כרך נ, תשנ"ט

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

נִרְאָה לִי – נִרְאָה לִי

כידוע, בעברית המדוברת, הרשמית והלא רשמית, רווח השימוש בצורות **נִרְאָה**, **נִעֲשָׂה** וכד', בקמץ, גם בזמן הווה, שלא כדין. כך אפשר לשמוע לרוב: "זה לא נִרְאָה לי", "נִרְאָה לי ש...", "אתה נִרְאָה כועס", "נִעֲשָׂה לו עוול" (בהווה), "הוא הולך ונִעֲשָׂה עשיר", "הבית הולך ונִבְנָה". לעומת כל אלה איש לא יאמר "נִדְמָה לי ש..." אלא רק "נִדְמָה לי ש...".

על תופעה זו לגבי לשון חז"ל כבר עמד לפני שנים משה בר־אשר¹ שהראה שתבנית **נִפְעָה** מקוימת בכמה ממסורותיה הטובות של לשון המשנה, בעיקר אלו שמן הטיפוס המזרחי.² באשר לפשר התופעה הוא סבור שיש כאן אנלוגיה לצורת העבר. בתגובה להסבר זה הציע בלאו ש"השימוש ב**נִרְאָה** בבינוני נגרם לא רק בהשפעת העבר **נִרְאָה** אלא גם בהיקש לפועל השלם (מעין **נִשְׁמַר**)".³

גם באשר ללשון ימינו, רבים וטובים, מורים וחוקרי לשון, תוהים מדוע שגור השימוש השגוי ומה הן סיבותיו. יש סבורים כי אכן מקורו הוא ההיקש לשלמים: **נִשְׁמַר**, **נִסְגָּר** ויש הסבורים שיש כאן היקש לצורת העבר **נִרְאָה**, **נִמְצָא**.

אני סבור שהגורם הוא שונה. הרי פועל אחר מאותה גזרה, כנזכר לעיל, רווח אף הוא בדיבור והוא שומר על מתכונתו התקנית: **נִדְמָה לי**. ונשאלת השאלה מדוע כאן השפעת הפועל בגזרת השלמים או השפעת צורת העבר אינה מתקיימת ואיש אינו אומר "נִדְמָה לי". אני סבור שהגורם העיקרי להעדפת התבנית הקמוצה בצורות ההווה מגזרת ל"י כמו **נִרְאָה**, **נִעֲשָׂה**, **נִבְנָה** הוא הרצון התת־הכרתי לבידול בין צורות העתיד בגוף מדברים שבבניין הקל **נִרְאָה**, **נִעֲשָׂה**, **נִבְנָה** לבין צורת ההווה התקנית של בניין נפעל: **נִרְאָה** וכו', כלומר: הדוברים נדחפים תת־הכריתית להשתמש בצורות הקמוצות בהווה **נִרְאָה**, **נִעֲשָׂה**, **נִבְנָה** כדי להבדילן מצורות העתיד **נִרְאָה**, **נִעֲשָׂה**, **נִבְנָה** השגורות. מן הראוי לדון בכל פועל לחוד, אך לפני כן נענה על השאלה מדוע בצירוף **נִדְמָה לי** המצוי מאוד בלשון המדוברת נתקיימה דווקא הצורה התקנית ואין איש אומר **נִדְמָה לי**.

וזו התשובה: התבניות המצויות בדיבור מן השורש דמ"י בבניין קל הן בעיקר צורות הבינוני **דֹמָה**, **דֹמָה** וכו'. מכיוון שצורות העתיד **אֶדְמָה**, **יִדְמָה**,

נְדָמָה (אנחנו) וכו' אינן שגורות כלל, אין צורת **נְדָמָה** - בינוני נפעל - מצויה בתחרות עם **נְדָמָה** (אנחנו) שמבניין קל. לא נוצר אפוא צורך תת־הכרתי בבידול בין שתי הצורות, וכך נותרה צורת ההווה התקינה **נְדָמָה לִי** על כנה.⁴ ועוד: אמנם נכון שנוהגים להשתמש לעבר גם בתבנית הקמוצה **נְרָאָה לִי** כגון: "ביקרתי אצלו בשבוע שעבר והוא **נְרָאָה לִי** בריא", והטוען עשוי לטעון: מדוע כאן לא פעל הבידול בין העבר לבין ההווה. אני משער שהיו לכך שתי סיבות: (א) השימוש ב**נְרָאָה** לעבר שגור פחות; (ב) לא קיים כאן הצורך בבידול בין שני הזמנים.

נְרָאָה לִי ש-

הפועל רא"י בבניין קל שגור מאוד בדיבור הן אצל ילדים הן אצל מבוגרים. תבנית **נְרָאָה** שגורה מאוד בפי ילדים מאז החל הדיבור העברי בארץ בביטויים כמו "נְרָאָה אותך" או "נְרָאָה אותך עושה את זה" וכד'. צורת **נְרָאָה** בעתיד שגורה מאוד גם בפי בוגרים כמציינת זמן עתיד במשפטים כמו: "נְרָאָה מה יקרה", "נְרָאָה מה יהיה" וכד'. לא ייפלא אפוא שנוצר כאן הצורך לבידול מצורת העתיד. התבניות המסתיימות בסגול משדרות זמן עתיד, ועל כן דובר עברי ילידי נרתע רתיעה תת־הכרתית מלהשתמש בתבנית הסגולה **נְרָאָה** לציון ההווה, התפוסה אצלו להבעת זמן עתיד, ומתוך צורך תת־הכרתי לבדל בין העתיד לבין ההווה עובר הדובר לתבנית השונה הזמינה לו - **נְרָאָה**, וכך הדובר משיג את מטרתו: צורה אחת לעתיד - **נְרָאָה** - וצורה שנייה להווה - **נְרָאָה**. צורה זו אף מוצאת חיזוק בהזדהות עם תבניות ההווה כמו **נִשְׁמַר**, **נִמְצָא**, **נִקְרָא** וכד' המצויות מאוד בדיבור. על כן דובר ילידי יאמר: "תְרָאָה (עתיד/ ציווי) איך אתה נְרָאָה"; "חשוב לי איך אני נְרָאָה"; "לא נְרָאָה טוב" (שפירושו אחר לגמרי מ"לא נְרָאָה טוב").

מעניין שלגבי שם הסרט "הרואָה ואינו נראה" שמעתי רבים אומרים גם את התבנית התקנית: "הרואה ואינו **נְרָאָה**". להערכתי יש לכך שתי סיבות: (א) זהו השם הפרטי של הסרט וכך נטבע שמו ברדיו ובטלוויזיה; (ב) מתקיימת גם אנלוגיה של חריזה וגרירה בין **הרואָה** לבין **נְרָאָה**.

לזמן עבר אין משתמשים כלל בתבנית התקנית **נְדָמָה לִי** אלא בפרפראזה "היה נדמה לי". ייתכן שהסיבה לכך היא כי הצירוף **נְדָמָה לִי** הפך בלשון המדוברת צרף קבוע וקפוא שאינו סובל שינוי.

מן הראוי להוסיף שכל עיקרה של צורת ההווה הקמוצה מצויה בלשון הדיבור אך ורק בצורות הפועליות, מה שאין כן בצורות הבינוני השמניות, כגון **נִבְזָה**, **נִקְלָה**, **נִגְלָה** (כגון במשפט "רב הנסתר על הנגלה"), בתבנית הקפואה **כְּנְרָאָה** ועוד, שבהן מקיימת גם לשון הדיבור את הצורה הסגולה

כדין. מתקיים כאן אפוא הבדל שמבדילה לשון הדיבור בין הבינוני הפועלי (זמן הווה) לבין הבינוני השמני.⁵

נעשה לו עוול (בהווה)

אף בפועל **נעשה** מתקיימת בלשון המדוברת הצורה הקמוצה בהווה של נפעל: "המצב הולך ונעשה חמור"; "הולך ונעשה חושך", "הולך ונעשה רע". גם כאן צורת **נעשה** משדרת לנו אך ורק זמן עתיד והיא שגורה ומצויה מאוד בבניין קל: "נעשה ונשמע", "נעשה הסכם", "נעשה טובה" וכד'. הקורא רשימה זו ינסה לקבוע לעצמו מה תהיה תגובתו הראשונית והספונטית כשהוא שומע את המשפט: "נעשה לו עוול". תגובתו המיידית בקביעת זמנו של המשפט תהיה עתיד! כשהכוונה היא להווה (במשמע של "עושים לו עוול") אנו שומעים את הדוברים אומרים: "נעשה לו עוול".

יתרה מזו: נוסף על הבידול הצורני קיים בידול סמנטי תת־הכרתי. כאשר אנו אומרים "נעשה לו עוול" – זה נשמע כאילו אמרנו: "אנו מכריזים ומתחייבים בזה לעשות לו עוול". מתוך רתיעה תת־הכרתית קמה ובוקעת אפוא התבנית האחרת: "נעשה לו עוול!"

ונוסיף: האם יש מי מדוברי העברית, יהיו משכילים כאשר יהיו, שישמיעו את המשפט: "נעשה חושך" כאשר הם מתכוונים להווה (במשמע של It is getting dark). כולנו אומרים: "נעשה חושך", "נעשה רע מיום ליום", או אף נאמר "נהיה חושך", "נהיה רע מיום ליום". הנאמר: "נהיה חושך"? "נהיה רע מיום ליום"?

אנו רואים אפוא שהשימוש התקני בסגול לא רק שהוא נשמע כעתיד אלא שהוא אף משנה לחלוטין את המשמעות של המשפט. הוא אשר אמרנו: יש כאן גם בידול סמנטי. ספק בעיניי אם יש לתבניות התקניות "נעשה חושך", נעשה רע", "נהיה חושך", "נהיה רע" סיכוי בלשון המדוברת. לדעתי מוטב בפעלים אלה להרים את הידיים בכניעה ולקבל את הבידול שנתהווה בלשון החיה.

לא כן, לדעתי, בסוגיית **נראה לי**. במקרה זה אני סמוך ובטוח שתבנית שגויה זו אכן ניתנת לתיקון, לפחות בקרב הציבור המשכיל. אם הביטוי **נראה לי** ישמע ברדיו ובטלוויזיה בפי קריינים ודוברים משכילים אחרים יש תקווה ששיבוש זה אכן ייעקר מלשון הדיבור.

הערות

1. מ' בראשר, "לתצורת הבינוני של גזרת ל"י בנפעל בלשון חז"ל", בתוך: מ"צ קדרי ושי' שרביט (עורכים), הלשון העברית לתקופותיה: קובץ מחקרים ליובל הע"ה של

פרופ' גבי"ע צרפתי (=בלשנות עברית 33-34-35), רמת-גן תשנ"ב, עמ' 39-51, ועתה באנגלית בתוך: M. Bar-Asher (ed.), *Studies in Mishnaic Hebrew (= Scripta Hierosolymitana 37)*, Jerusalem 1998

2. [הוא אף ציין לצורה זו המצויה לעתים גם במקרא, כגון: "אשר עין בעין נְרָאָה אתה ה'" (במדבר יד, יד), ראה שם (במאמר העברי), עמ' 39. - העורך]
3. י' בלאו, "קובץ מחקרים בלשון חז"ל באנגלית", לשוננו סא (תשנ"ח), ד, עמ' 346.
4. [השאלה מדוע בצירוף **נְדָמָה לִי** נתקיימה הצורה התקנית ניתנת להיענות יפה גם לשיטתו של בר-אשר הרואה בצורה **נְרָאָה** בהווה היקש לצורת העבר. כאן לא פעל ההיקש כיוון שצורת העבר **נְדָמָה** אינה מצויה כלל בפי הבריות. - העורך]
5. [וכפי שהראה בר-אשר, שם, עמ' 40-41, לגבי לשון חז"ל, בחלק ממסורותיה. - העורך]